

A japán oktatásmetodikával foglalkozó kutatók és nyelvtanárok egyre több japán onomatopoeiákra irányuló oktatási módszert dolgoznak ki, amelyeknek köszönhetően a nyelvtanulók egyre közelebb kerülnek e szócsoporthoz egy kicsit sem egyszerű jelentésvilágához és helyes használatához. Jóllehet ezeket a ma térhódító oktatási módszereket a sokszínűség és változatosság jellemzi, van bennük valami közös, ez pedig a kontextusfüggő jelentésmegragadás és a japán nyelvi szokások fontosabb jellemzőire való rávilágítás.

Tanulmányunkban a mindennapi élet színtereit hátrahagyva sokkal inkább a művészet felé elmozdulva szeretnénk rámutatni arra, hogy egy-egy művészeti alkotás is nagyszerű forrása lehet egy olyan tananyag elkészítésének, amelyben a japán onomatopoeikus szócsoporthoz megismertetését és megértését célozzuk meg. Munkánkban első lépésként bemutatjuk, hogy miből ered(het) e szavak művészi ereje, majd pedig rátérünk arra, hogy az általunk megállapított, oktatási célokra is felhasználható kifejezőerő hogyan adaptálható az onomatopoeiák tanításába, végezetül pedig mindezt egy konkrét művészeti alkotás példáján keresztül szemléltetjük. A művészeti alkotások közül a kortárs japán irodalom megkerülhetetlen és kísérletező természetű költőjének és írójának, Tanikava Suntarónak a Moko mokomoko című művét választottuk.

Kulcsszavak: *japán onomatopoeiák, idegennyelv-oktatás, oktatási módszerek*

Istraživači i predavači japanskog jezika izrađuju sve više metoda u predavanju onomatopeja, zahvaljujući čemu učenike sve više približuju ni malo jednostavnoj semantici i pravilnom korišćenju. Iako ove metode karakteriše raznovrsnost i različitost, imaju nešto zajedničko, a to je semantika zavisnosti konteksta i isticanje japanskih jezičkih pravila.

U ovom radu naš cilj je da prikažemo kako jedno umetničko delo može biti dobar izvor za izradu edukativnog materijala, u kojem je u fokusu upoznavanje i što dublje razumevanje japanskih onomatopeja. Početno prikazujemo od čega potiče umetnička ekspresija ovih reči, a u sledećem koraku ukazujemo kako se ta umetnička ekspresivnost može iskoristiti u predavanju tih reči. Sve to prikazujemo koristeći jedno umetničko delo Moko mokomoko, koje potiče od poznatog japanskog pisca i poetiste Tanikava Suntaru.

Ključne reči: *japanske onomatopeje, predavanja stranog jezika, metodika predavanja*

Researchers who deal with teaching methodology and Japanese language teachers are developing more and more educational materials and methods for learning Japanese onomatopoeia, which bring students closer to a better understanding of the meaning of these words and a proper usage. Though these worldwide educational systems are characterized by diversity there are some common traits among them such as grasping meaning through context and highlighting main features of Japanese language usage.

The aim of this paper is to demonstrate that art is a great source for creating an educational material for learning and understanding Japanese onomatopoeia. As a first step we assess what is behind of these words' expressiveness and then move forward explaining how this expressiveness can be adapted in teaching onomatopoeia through a specific work of art. Among many great artworks the one selected was Moko mokomoko by an excellent contemporary virtuoso writer and poet Tanikava Suntaru.

Keywords: *japanese onomatopoeia, foreign language teaching, educational methods*

Módszertani Közlöny 2022, XII. évfolyam, 1. szám

Újvidéki Egyetem

Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar

ETO: 811.521'243'344

https://doi.org/10.18485/uns_modszer.2022.12.1.4

Eredeti tudományos munka

A leadás időpontja: 2022.11.1.

Az elfogadás időpontja: 2022.12.14.

Terjedelem: 52–63

A MŰVÉSZET MINT ESZKÖZ A JAPÁN ONOMATOPOEIÁK TANÍTÁSÁBAN – TANÍTSUNK JAPÁN ONOMATOPOEIÁKAT A MOKO MOKOMOKOVAL –

Umetnost kao osnova predavanja japanskih onomatopeja – Učimo japanske onomatopeje sa Moko mokomoko –

Teaching japanese onomatopoeias using artwork – Let's teach japanese onomatopoeias with Moko mokomoko –

Samu Veronika

Károli Gáspár Református Egyetem, Keleti Nyelvek és Kultúrák Intézete, Japonológia Tanszék, Budapest, Magyarország

samu.veronika@kre.hu

BEVEZETŐ

Köztudott, hogy a japán nyelvben az onomatopoeikus kifejezések fontos szerepet töltenek be, és a japán nyelv egy olyan kiemelt szegmensét képezik, amely nélkülözhetetlen mind az írott, mind pedig a szóbeli nyelvhasználatban: „*olyanok, mint ételben a fűszer*” – olvashatjuk Kakehi Hiszao és Tamori Ikuhiro szerzőpárosnál (Kakehi és Tamori, 2011: 78). Ahogyan egy ételnek sincs íze, ha nem fűszerezzük meg, úgy a japánul beszélők mondanivalója is lehet elnagyolt, pontatlan és esetenként életszerűtlen onomatopoeiák nélkül. Más szóval használatukkal a beszélőknek lehetősége nyílik az emberi vagy természeti hanghatások pontos rögzítésére, egy-egy cselekvés vagy mozgás minél élethűbb ábrázolására, különböző érzelmek és hangulatok közvetítésére, és mindez nemcsak az informális társalgási nyelvhasználatban

fordulhat elő, hanem – egy kisebb túlzással ugyan, de elmondható, hogy – az élet szinte minden területén, ilyenek pl. az újságok hasábjai, reklámszövegek, művészeti alkotások és nem utolsósorban a tudományos hangvételű munkák.

A japán nyelvben történő széles használatuk ellenére az egynyelvű szótárak kevés ilyen szót szerepeltetnek, ami roppant érdekes, hiszen számukat tekintve a teljes szó-kincs nagyjából 10%-át teszik ki. Szerencsére ugyanez már nem mondható el az olyan egynyelvű és kétnyelvű szótárakról, amelyek többnyire a japán nyelvet mint idegen nyelvet tanulók és japán nyelvről/re fordítók számára készülnek. De még ha az utóbbi évtizedekben garmadával is jelennek meg jobbnál jobb japán onomatopoeitikus szótárak (egynyelvűk és kétnyelvűk egyaránt), kizárólag az ezekre való támaszkodás még nem elegendő ahhoz, hogy jelentésük minden egyes „árnyalatát” megértsük, és a megszerzett tudást a gyakorlatban is helyesen alkalmazni tudjuk. Továbbá a szótárak megbízhatósága és szigorú szakmai szempontok alapján történő megszerkesztése ellenére több hiányosság is felfedezhető bennük. Tamori és társa (1999) a szótárak hiányosságaként említi meg például, hogy (1) nem tárgyalják kellő részletességgel a kvázi szinonimikus kapcsolatban álló onomatopoeiák jelentésbeli különbségeit (pl. az örömet és mosolyt kifejező *nyita-nyita* (にたにた), *niko-niko* (にこにこ) és *nyanya* (こやこや) hármasnál ki kellene térni a köztük lévő nüanszbeli eltérésekre); (2) sok olyan magyarázatot tartalmaznak, amelyek nem segítik a szótárhasználót egy-egy szó megértésében (pl. a *nyiko-nyiko* (にこにこ) kifejezés jelentésénél mellőzni kellene az olyan homályos magyarázatokat, mint amilyen a „続いて笑っている” azaz, folytatólagos nevetés; (3) a többjelentéssel rendelkező onomatopoeitikus kifejezéseknél nem sorolják fel az összes lehetséges jelentést; (4) egy onomatopoeia jelentését egy másik onomatopoeia használatával adják meg (*ata-futa* (あたふた) jelentését az *ota-ota* (おたおた) onomatopoeiával adják vissza) (Tamori és Schourup, 1999: 99-116).

Nem mondunk újat azzal, miszerint csupán a szótárakra való támaszkodás nem elegendő ezen szavak jelentésének a megragadásához és a helyes használatuk el-sajátításához. Többek között éppen ezen okból kifolyólag az elmúlt évtizedekben a japán oktatásmetodikával foglalkozó kutatók és nyelvtanárok körében egyre több japán onomatopoeiákra irányuló oktatási módszer született meg, amelyekkel közelebb hozták a nyelvtanulókhöz e szócsoporthoz egy kicsit sem egyszerű világát. Egyfajta eklektikusság hatja át ezeket az oktatási módszereket, több irányvonal is kibontakozott, mint pl. az onomatopoeiák szituációfüggő és egy adott beszédkörnyezet által meghatározott használatán alapuló módszer (Mikami, 2017), a szociális és kulturális szabályok mentén történő jelentésértelmezést megcélzó módszer (Kurosze, 2002), információs és kommunikációs technológiára támaszkodó interaktív nyelv tanulási módszer (Uoszaki és mtsai, 2015), vizuális élményen alapuló jelentésmegközelítés és tanulás módszere (Maeda és mtsai, 2015.) stb. Jóllehet ezeket a ma térhódító oktatá-

si módszereket a sokszínűség és változatosság jellemzi, van bennük valami közös, ez pedig a kontextusfüggő jelentésmegragadás és a japán nyelvi szokások fontosabb jellemzőire való rávilágítás.

Tanulmányunkban a mindennapi élet színtereit hátrahagyva sokkal inkább a művészet felé elmozdulva szeretnék rámutatni arra, hogy egy-egy művészeti alkotás is nagyszerű táptalaja lehet egy olyan tananyag elkészítésének, amelyben e szócsoporthoz megismertetését és megértését célozzuk meg. Munkánkban első lépésként bemutatjuk, hogy miből ered(het) e szavak művészi ereje, majd pedig rátérünk arra, hogy az általunk megállapított, oktatási célokra is felhasználható kifejezőerő hogyan adaptálható az onomatopoeiák tanításába egy konkrét művészeti alkotás példáján keresztül.

AZ ONOMATOPOETIKUS KIFEJEZÉSEK MŰVÉSZI EREJE

Az onomatopoeikus kifejezéseket előszeretettel használják a művészeti alkotásokban, legyen szó gyermekmesékről, felnőtteknek írt regényekről, novellákról, de akár beszélhetnénk audiovizuális alkotásokról is. Művészeti alkotásokban való gyakori előfordulásuk nem csupán abból adódik, hogy sok van belőlük, és a japán nyelv meghatározó szegmensét képezik, ezáltal megkerülhetetlenek, hanem abból is, miszerint a többi szóval ellentétben olyan sajátosságokkal rendelkeznek, amelyek révén képesek fokozni egy-egy alkotás művészi élményét. Meglátásunk szerint a művészi élmény fokozását elősegítő művészi erő ezen szócsoporthoz elsősorban két sajátosságból ered, ezek a következők: a kettős motiváltságuk és a hangulatteremtő erejük.

A *kettős motiváltság* alatt azt értjük, hogy a rájuk jellemző hangalak és jelentés közötti szoros kapcsolatból eredő expresszív hatás nemcsak az ezeket a szavakat alkotó hangok együtteséből, hanem a morfológiai szerkezetük jellemzői alapján megállapítható hangzássémákból is fakad. A hangzásséma fogalma alatt szerkezeti hasonlóságokat értünk, amelyekhez különböző nyelvi funkciók is tartoznak (Benő és Szilágyi, 2015). Olyan nyelvi funkciókról van szó, amelyek bizonyos szemantikai tartományok irányába módosítják az onomatopoeikus alapszókat. A japán hangzássémáknál az onomatopoeikus márkereknek (pl. szótagzáró „n”, mássalhangzó kettőzés, reduplikáció stb.) van kiemelt szerepe, ugyanis ezek azok az elemek, amelyekből épülnek fel a hangzássémák, és amelyek révén bizonyos hangok, mozgás, cselekvés vagy állapot felidézése mellett kifejezhető pl. egy adott hanghatás intenzitása, cselekvés vagy mozgás lefolyásának módja, időbelisége stb. Tehát egyfelől a fonológiai felépítésükben megmutatózó, másfelől pedig a morfológia szerkezetükben tetten érhető kettős motiváltság az, ami azon művészek munkáját segíti, akik az alkotásaikban az általuk megélt valóság, vagy éppen ellenkezőleg, egy képzel világot pontos és precíz restrukturálására törekednek.

A művészek a precíz ábrázolásmód, az események pontos rögzítése vagy egy szereplő megnyilvánulásának élethű megrajzolása mellett többnyire valamilyen hangulat megteremtését is célba veszik. Az onomatopoeiák használata pedig remek eszköz arra, hogy valamilyen hangulatot teremtsenek alkotásaikban, hiszen ezen szavak képesek elindítani bennünk bizonyos érzelmeket, érzéseket, de akár indulatokat is. Ezek lehetnek kellemesek vagy kellemetlenek, pl. a japán nyelvben negatív hangulatot teremt a beta-beta (べたべた ragadós), gesszori (げっすり lelombozódó), heta-heta (へたへた rogyadozó), pozitívat pedig a szassza (さっさ sietve) szessze (せっせ serényen), meki-meki (めきめき jobbnál jobban) (Latchezarova, 2006). Tehát a *hangulatteremtő erejük* a másik olyan sajátosságuk, amely felhasználható mint művészi erő. Arra több elképzelés is van, hogy a hangulatteremtő erejük miből fakad(hat). A „leglogikusabb” és tudományosan is megalapozott magyarázatot Szilágyi N. Sándor (2015) a hangulatfestés háttérében álló lelki folyamatok természetével kapcsolatos elméletében találtuk meg. Szilágyi (2015) szerint az emberek fejében kétféle megismerő rendszer működik egyszerre. Az egyiket a fogalmi alapú, fogalmi kategorizációval, fogalmak kialakításával és tárolásával foglalkozó elménk, a másikat pedig dinamikusan működő, nem kategorizálható és értékelő jellegű hangulatrepresentációkból felépülő lelkünk irányítja (ez utóbbiból hiányzik a racionális gondolkodás). Az onomatopoetikus kifejezések (szűkebb értelemben a hangulatfestők) éppen ezeket a lelkünkben lévő hangulatrepresentációkat aktiválják, ennek eredményeképp pedig képesek pozitív vagy negatív pólushoz közeli hatást kiváltani belőlünk. Mivel a lelkünk egy ún. „analóg információfeldolgozás elve” alapján működik, így *„ott az analógia elve kiterjedhet arra is, hogy amiknek hasonlít a hangulatalakzatuk, azoknak a nyelvi formája is hasonlítson a beszédben, és pedig úgy, hogy a hangzásával képezze is le annak az alakzatnak a szerkezetét.”* (Szilágyi, 2015: 33). Így ennek köszönhetően lehetnek egy nyelvnek hangulatfestő szavai, amelyekkel valamilyen hangulatot tudunk teremteni.

AZ ONOMATOPOETIKUS KIFEJEZÉSEK MŰVÉSZI EREJÉNEK ADAPTÁLÁSA OKTATÁSI CÉLOKRA

Az előző fejezetben az onomatopoeiák művészi erejeként a kettős motiváltságot és a hangulatteremtő erőt neveztük meg. A kettős motiváltság és a hangulatteremtő erő is az ezeket a szavakat alkotó hangalakok és jelentések közötti szoros köteléken alapuló viszonyból ered. Ennek a fajta szoros köteléknek köszönhetően beszélhetünk a rájuk jellemző úgynevezett komplex, illetve expresszív jelentésről. A kettős motiváltság esetében az expresszív jelentést az őket alkotó hangok együttese és a morfológiai szerkezeti elemeik által jelölt nyelvi funkció adja, a hangulatteremtő erejükből származó expresszivitás pedig szintén a már említett morfológiai sajátosságukból vezethető le, amelyek attól függően, hogy milyen hangulatalakzatot

írnak le, különbözőféle hangzássémákba csoportosulnak. Fontos tudni, hogy mind a kettős motiváltságukhoz, mind pedig a hangulatteremtő erejükhöz kapcsolódó nyelvi szabályszerűségeket a japán anyanyelvi beszélők nem tudatosan használják – nagy valószínűséggel, ha rákérdeznénk, nem tudnák elmondani, hogy egy adott onomatopoeitikus szón belül megtalálható szerkezeti elem milyen jelentéstartalommal látja el az alapszót (esetleg csak akkor, ha az illető foglalkozik nyelvészettel) –, hanem valójában az anyanyelvük elsajátítása során rögzül bennük. A japán nyelvi környezetben szocializálódó személyek mindenféle gondolkodás nélkül felismerik azokat a szavakat, amelyek hangalakjukkal valamilyen mélyebben megbújó jelentésárnyalatokat is közvetítenek, vagy valamilyen sajátos hangulatot teremtenek (Tamori és Schourup, 1999). Mivel minden nyelvben az adott nyelvi lehetőségek szerint alakulnak a fonológiai és morfológiai szabályok, valamint más és más hangzássémákkal fejeznek ki különböző hangulatalakzatokat, így azt, amit a japán anyanyelvi beszélők beleéreznek egy-egy onomatopoeitikus szóba, azt a nem japán környezetben nevelkedő személyek, illetve nyelvtanulók természetesen nem érzékelik. Tehát a nyelvtanulóknak esélyük sincs arra, hogy egy-egy szó hangalakjából kiérezzék azt, amit az anyanyelvi beszélők számára teljes természetességgel adott, csupán csak saját anyanyelvük onomatopoeitikus eszköztárára hagyatkozhatnak, ami gyakran vakvágányra vezeti őket.

Éppen ezen okból kifolyólag úgy gondoljuk, hogy az onomatopoeiák tanítása során különös figyelmet kell szentelni az onomatopoeiákra jellemző fonológiai és morfológiai szabályszerűségekre és a különböző hangulatokat kifejező hangzássémákra. Ha a nyelvtanulóban tudatosítjuk és explicit módon megtanítjuk az onomatopoeiák alaki jellemzőit és a hozzájuk kapcsolódó jelentéstartományszerkezeteket, akkor egy olyan „segédeszköz” adunk a kezükbe, amely segítségével megérthetik ezen szavak jelentésének komplexitását, illetve újakkal való találkozásakor, ugyan még csak a spekuláció szintjén, de kikövetkeztethetik az azokhoz kapcsolódó jelentéstartományokat.

Több kutatás eredménye is alátámasztja az onomatopoeiák alaki jellemzőinek és a hozzájuk kapcsolódó jelentéstartományszerkezetek tanításának célszerűségét és hatékonyságát az onomatopoeiák könnyebb megértésének és megjegyezhetőségének folyamatában. Például Nakata (2017) kutatásában arra kereste a választ, hogy vajon segíti-e az angol anyanyelvű nyelvtanulókat a japán onomatopoeiák fonológiai és morfológiai szabályszerűségeinek a tudatosítása ezen szócsoporthoz való tanulásának a folyamatában. Az onomatopoeiák alaki jellemzői közül a zöngés és zöngétlen mássalhangzó párokra, a mássalhangzó kettőzésre és a reduplikációra fektette a hangsúlyt. A zöngésséghez a nagyság, a keménység, a durvaság és az agresszió jelentéstartományokat rendelte hozzá, a zöngétlenséghez pedig ezzel ellentétben a kicsiséget,

a gyengédséget és könnyedséget; a mássalhangzó-kettőzésnél a nyelvtanulókkal a mozgás és cselekvés gyorsaságát, illetve pillanatnyiságát mint jelentéstöbbletet sajátította el, állapot kifejezésének esetében pedig annak gyors és hirtelen bekövetkezését; a reduplikációhoz pedig a folyamatosságot mint jelentéstartományt kapcsolta. Eredményei alapján egyértelműen beigazolódott, hogy a kísérleti csoport alanyai, akik előzetesen megismerkedtek az onomatopoeiák előbb említett három alaki tulajdonságával és az általuk közvetített jelentésekkel, jobban teljesítettek az onomatopoeiák tanulási folyamatában, és azok megjegyzésében, mint a kontrollcsoport tanulói, akik nem rendelkeztek előzetes tudással (Nakata, 2017). Yang és munkatársai (2015) is egy hasonló kísérletet végeztek, annyi különbséggel, hogy alanyaik magasszintű japán nyelvtudással rendelkező kínai nyelvtanulók voltak. Egy másik eltérés is volt Nakata kutatásához képest, ez pedig a nyelvtanulók számára készült felkészülési anyagban érhető tetten, ugyanis Yangék kibővítették még egy elemmel, ez pedig az onomatopoeiákban gyakran megjelenő „sz” mássalhangzó és a hozzákapcsolódó hangszimbolikai attribútum, miszerint az „sz” valamilyen „gyengégre” vagy „simaságra” utal. Az ő eredményeik is arra mutattak rá, hogy a nyelvtanulókat segíti az onomatopoeiák megértésében, ha explicit módon tudatosítják ezen szócsoport morfoszemantikai sajátosságait.

MOKO MOKOMOKO ÉS AZ ONOMATOPOEIÁK TANÍTÁSA

A gyermekirodalomtól kezdve az audiovizuális művészetekig válogathatunk azon művek közül, amelyek felhasználják az onomatopoetikus szavak kifejezőerejét arra, hogy a művész által elképzelt valóságot, történetet megelevenítsék. Ezen szavak művészi ereje műfajtól és műalkotástól függően más-más intenzitásban jut kifejezésre, de minden esetben arra hivatottak, hogy minél sikeresebb legyen az átélés, a beleélés és a befogadás folyamata. A *Moko mokomoko* című gyermekmese egy olyan mű, amelyben Tanikava Suntaró – a kortárs japán irodalom megkerülhetetlen költője, aki sokoldalúságának köszönhetően versei, drámái és esszéi mellett gyermekeknek szóló műveket is írt – egy történet elmesélésében kizárólag onomatopoeiákra és azok kifejezőerejére támaszkodik. Tanikava a 15 oldalas műben lenyűgöző módon tár elénk egy kerek, egész történetet mindössze 11 onomatopoetikus szóval, és semmi mással. Se egy mondat, se egy bevezető vagy hozzáfűzés nem szerepel a munkában, csupán ez a 11 szó: sí-n (しーん a csend hangja), moko (もこ kerekded forma felbukkanása), nyoki (によき szárba szökken), paku (ぱく harapás hangja), mogu-mogu (もぐもぐ majszolással járó hang), cun (つん csúcsosan, nyílegyenesen növekedik), porori (ぽろり) darabka le hull, leperereg), bú (ぶうつ hanghatás), gira-gira (ぎらぎら szikrázik), paccsin (ぱっちん valaminek az előbukkanásával járó pattanó hanghatás), funva (ふんわ lágyan, puhán szállong). Az olvasó átérzi a cselekvések intenzitá-

sának változását, hallja a vele járó hanghatásokat, érzi egy-egy esemény folyamatosságát vagy éppen ismétlődését, ugyanakkor hol nyugodtabb és kellemesebb, hol pedig feszültséggel teli érzelmeket él át. Érzelmeket kiváltó, élményt nyújtó és egy dinamikus eseménysorozatot felvonultató műként íránk le Tanikava meséjét, amely nemcsak az ő művészi erejéből fakad, hanem az általa választott szócsoport sajátosságainak is köszönhető, azaz a kettős motiváltságuknak és hangulatteremtő természetüknek.

Mivel Tanikava műalkotása teljes mértékben az onomatopoetikus kifejezésekre és azok alaki motiváltságából eredő kifejezőerejére épül, így úgy gondoljuk, hogy a művészi élményen kívül az onomatopoeiákkal való megismerkedésre és azok tanítására is felettebb alkalmas. Az onomatopoeiák tanításában/tanulásában való alkalmazhatóságát a következő pontokban foglaljuk össze:

a) Onomatopoeiák száma

A *Moko mokomoko* 11 onomatopoetikus szót tartalmaz, amely szám nem túl nagy, tehát nem túl megterhelő a nyelvtanulók számára. A 11 szóból a sí-n (しーん a csend hangja), moko (もこ kerekded forma felbukkanása), nyoki (にょき szárba szökken), és a funva (ふんわ) lágyan, puhán szállong) ismétlődik. Kakehi és Tamori szerint a szépirodalmi művekre, de leginkább a mesékre jellemző, hogy ugyanaz az onomatopoeia többször is előfordul, ami szerintük legtöbb esetben egy adott szituációnak az újra felidézésének/megtörténéésének a funkcióját tölti be, és egyfajta támaszpontot is nyújt a mű élvezőjének a történet megértése szempontjából (Kakehi és Tamori, 2011: 77-98) Az említett négy onomatopoeiának az ismétlődése egy adott jelenet újbóli átélése, nyelvtanulás szempontjából pedig a jelentés még jobb megragadását adja.

b) Onomatopoeiák alaktani jellegzetessége

Még ha a műben megtalálható onomatopoeiák száma nem is nagy, de el lehet mondani róluk, hogy alaktanilag igen változatosak. Megtalálhatók a két morás CVCV típusúaktól kezdve a reduplikált formákon át (CVCV-CVCV), a szóvégi „N” (CVN, CV-N) és „Ri” (CVCVRi) szótaggal záruló, a magánhangzó hosszabbodással ellátott (CV-N) és nem utolsósorban a szó belsejében megtalálható márkerekkel kombinálódó alakok is (CVQCVN, CVNVCV). Mindegyik alaktani sajátossághoz kapcsolódik valamilyen jelentés, ahogyan ezt már korábban is említettük a kettős motiváltságból eredő kifejezőerejük tárgyalásánál. Ezek explicit módon való bemutatása – az, hogy egy onomatopoetikus alapszó jelentését egy-egy márkere vagy több márkere együttesen milyen irányba módosítja, illetve milyen jelentéstartalommal látja el –, a nyelvtanulók számára egy sokkal mélyebb értelmezési lehetőséget nyújt, valamint egyfajta

interpretálási sémát, amit a jövőben ismeretlen onomatopoeiákkal való találkozás-kor is felhasználhatnak. Például: magánhangzó-hosszabbodás hosszú időtartamot, hosszú lefolyású hangatást jelöl: sí-n (しーん) hosszantartó csend; a reduplikáció ismétlődést vagy folytonosságot fejez ki: mogu-mogu (もぐもぐ) folyamatosan majszol, illetve az ezzel járó hanghatás folytatólagos, a gira-gira (ぎらぎら) valaminek a ragyogása újra és újra megtörténik, de egyben folyamatoságot is sugall; a szóvégi „N” legtöbb esetben hangutánzóknál jelentkezik, és a hang rezonálására utal, de előfordulhat hangulatfestőknél is, mint ahogyan a műben is, náluk a cselekvés/történés megvalósulása utáni utóhatást adja vissza: cun (つん) nyílegyenesen (meg)növekszik, (meg)nyúlik; a szóvégi „Ri” befejezettséget jelent: porori (ぽろり) valaminek a darabkája lehull valahonnét stb.

Aszépirodalmi művekben lehet találkozni úgynevezett alkalmi onomatopoeiákkal is, ami annyit jelent, hogy nem követik a hagyományos alaktani sajátosságokat, hanem a mű szerzője önkényesen kitalál egy újat. Ezek általában alaktanilag nem térnek el teljes mértékben a megszokottaktól, csupán kisebb módosulásokon esnek keresztül. A Kakehiék által végzett kutatás alapján az derült ki, hogy a gyermekmesékben nagyon gyakori a reduplikált onomatopoeiák triplikált vagy többszöri reduplikált alakja is, amit az írók egy-egy jelenet minél élethűbb ábrázolásának céljából alkalmaznak (Kakehi és Tamori, 2011: 77-98). A *Moko mokomoko*ban is találhatunk rá példát, triplikációra is (moko-moko-moko (もこもこ)) és CVNVCV típusú szó meghatszorozódott formájára is (funva-funva-funva-funva-funva-funva (ふんわふんわふんわふんわふんわ)). Ezek bemutatása is hasznos lehet a nyelvtanulóknak, hiszen többek között ezeken a példákön keresztül is rámutathatunk az onomatopoeiák produktivására és az alaktani sajátosságaik által hordozott jelentéstoppletekre.

c) Kontextus

Talán az nem is szorul magyarázatra, hogy egy-egy szó értelmezésében mennyire fontos a kontextus. Manapság, ha nyelvtanulásról beszélünk, akkor a kontextusfüggő jelentésmegragadásnak a fogalma alaptézisként kezelendő. A *Moko mokomoko* mivel egy mese – igaz, nem a mesék klasszikus értelemben vett formái jegyeit viseli magán –, a benne található onomatopoeiákkal megteremt egy történeti keretet, amelyben ezen szavak értelmezhetők.

d) Vizualitás

Maeda és munkatársai (2015) szerint a nyelvtanulás akkor lehet sikeres, ha a passzív nyelvtanulási folyamatokat felváltja az interaktivitás és játékoság, továbbá

produktívak lehetnek az olyan oktatóanyagok, amelyek aktiválják a látási és hallási ingereket is a tanulóknál. Ennek szellemében hoztak létre egy digitális képeskönyvet a japán onomatopoeiák tanításához, amely használatával a diákoknak alkalmuk nyílik arra, hogy animációs képsorozat formájában megismerkedjenek a szavak jelentésével, hangutánzó esetében pedig vissza is hallgassák azt a hangeffektust, amit azok (le)utánoznak, valamint egy-egy szóra épülő rövid mesét is megtekinthetnek (Maeda és Matsui, 2015). Az általunk kiválasztott mű is tartalmaz képesanyagot, amivel további támogatást kapnak a tanulók egy-egy szó értelmezési folyamatában, bár a mesés könyvhöz nem jár hanganyag, de a YouTube-on mindenki számára elérhető a szerző, Tanikava Sunaró felolvasásában (az alábbi linken megtekinthető: https://www.youtube.com/watch?v=n_B8iJXNbbM). Úgy gondoljuk, hogy a *Moko momoko* című munkában az onomatopoeiákhoz kapcsolódó képi világnak köszönhetően egy erősebb, intenzívebb érzelmi átélést nyújt a szavakkal való találkozás mind művészetileg, mind pedig a tanulási folyamat során. A nyelvtanulók a megjelenített szavakhoz, illetve azok jelentéskomponenseikhez látási ingerek formájában is kapcsolódhatnak, amit szintén a sikeres tanulás egyik fontos tényezőjeként említhetünk.

ÖSSZEFOGLALÓ

Tanulmányunkban rámutattunk arra, hogy egy-egy művészeti alkotást is igen produktív módon fel lehet használni egy olyan oktatási tananyag elkészítésében a japánt mint idegen nyelvet tanulók számára, amelyben a japán onomatopoeikus szavak megismertetése a cél.

A 11 onomatopoeiából felépülő *Moko mokomoko* című műben Tanikava Suntaró ezen szavak művészi kifejezőerejére (kettős motiváltság és hangulatteremtő erő) támaszkodva mesél el egy kerek, egész történetet. Tanikava alkotása a japán nyelvórákon egyszerre felhasználható szépirodalmi élményt nyújtó olvasmányként és a japán onomatopoeiák alakítani és a hozzájuk kapcsolódó komplex jelentéstani sajátosságokat bemutató oktatási anyagként is. Nem állítjuk, hogy bármelyik művészeti alkotás alkalmas lehet az onomatopoeiák tanítására, de mindenképpen hasznosnak találjuk a beemelésüket az onomatopoeikus tananyagokba, főleg azokat, amelyek bővelkednek ezekben a kifejezésekben, és amelyek nagymértékben támaszkodnak a szócsoport kifejezőerejére, akár a művészi élmény eléréséről, akár egy-egy történet élethű ábrázolásáról legyen szó.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM:

- Benő A., Szilágyi N. S. (2015): Hangzásséma és motiváltság a hangutánzó és hangulatfestő igéink körében, Kádár Edit – Szilágyi N. Sándor (szerk.): *Motiváltság és nyelvi ikonicitás*, Kolozsvár, Erdélyi-Múzeum Egyesület, 43-57.
- Maeda, A., Uema, H., Shirozu, N., Matsushita, M. (2015): Digital picture book system for foreign learners who studies Japanese onomatopoeias, *JSAI*, 30(1), 204-215.
- Mikami K. (2007): *Nihongo onomatope to sono kyouiku*. 日本語オノマトペ と その教育 Retrieved from <https://ci.nii.ac.jp/naid/500000396940> (2021.12.12.)
- Nakata, K. (2017): *Explicit teaching of Japanese mimetic words using voicing, gemination, and reduplication rules*, Dissertation, University of Kansas. Retrieved from https://kuscholarworks.ku.edu/bitstream/handle/1808/26342/Nakata_ku_0099D_15236_DATA_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y (2021.12.12.)
- Takehi H., Tamori I. (2011): *Onomatopia, Gion gitaigo no rakuten*. Tokió: Keiszo Sobo. 筧寿雄・田守育啓 「オノマトピア・擬音・擬態語の楽天」東京、勁草書房、2011年
- Kurose Y. (2002): *The Strategies Used in Japanese Advertisement*. Department of East Asian Languages and Cultures. Retrieved from <https://catalogue.nla.gov.au/Record/5690897> (2021.10.17.)

-
- Latchezarova Pantcheva, E. (2006): *Nihongo no giseigo gitaigo ni okeru keitai to imi no szókan nicuite no kenkjú*, 「日本語の擬声語擬態語おける形態と意味の 相関についての研究」 Retrieved from <https://ci.nii.ac.jp/naid/500000355016> (2021.11.30.)
- Tamori I., Schourup, L. (1999): *Onomatope — Keitai to imi —*. Tokió: Kurosio Suppan. 田守育啓 - ローレンス・スコウラップ 「オノマトペ - 形態と意味 - 東京、くろしお出版、1999年
- Tanikava Suntaró: *Moko moko moko*, 谷川俊太郎 「もこ もこもこ」 Retrieved from https://www.youtube.com/watch?reload=9&v=n_B8iJXNbbM (2021.12.28.)
- Uosaki N., Ogata H., Mouri K., Lkhagvasuren, E. (2015): *Japanese Onomatopoeia Learnig Support for International Students Using SCROLL*. Retrieved from http://lac.kyushu-u.ac.jp/script/showpaper.php/2015_ICCE2015_+Japanese+Onomatopoeia+Learning+Support+for+International+Students+Using+SCROLL.pdf?dl=0630a.pdf (2020.01.21)
- Yang, S., Hashimoto, T., Li, G., & Li, X. Y. (2015): Learning system for Japanese onomatopoeia's nuance through creation task, *JSAI*, 30(1), 331-339.